Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 5, 2019, p. 2225-2234
DOI: 10.29228/TurkishStudies.32668
ISSN: 2667-5617
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 26.08.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 15.10.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (11.10.2019)-Referee 2 (13.10.2019)

This article was checked by turnitin.

ORTAÇAĞ AVRUPA'SINDA SKOLASTİK FELSEFE VE GOTİK MİMARİ*

Nur Yeliz GÜLCAN**

ÖZ

Ortaçağ Avrupa'sı Karanlık Çağ olarak adlandırılır. Ortaçağ'da Batı'da ya da Avrupa'da ortaya çıkmış Hristiyan felsefesi ve Doğu'da ortaya çıkmış İslam felsefesi olmak üzere iki farklı felsefe anlayışı karşımıza çıkar. Hristiyan felsefesi de kendi içinde Patristik felsefe ve Skolastik felsefe olmak üzere ikiye ayrılır. Skolastik felsefenin Ortaçağ Hristiyan felsefesinin temel felsefi düşüncesi olduğu ileri sürülebilir. Bu çalışmanın temel amacı, Ortaçağ Hristiyan felsefesinde Skolastik düşünce ve Gotik mimari arasındaki ilişkiyi tartışmaktır. Literatür taraması çalışmanın temel yöntemini oluşturmaktadır. Erwin Panofsky, Gotik Mimari ve Skolastik Felsefe adlı yapıtında Skolastik düşünce ve Gotik mimari arasındaki benzerliği ele almıştır. Bu nedenle Panofsky'nin çalışması temel alınmıştır. Çalışmada, Ortaçağ'da gerek Skolastikler gerekse sanatçıların düşüncelerinin dayandığı iki temel noktanın uyum ve görüntü olduğu savına varılmıştır.

Gotik mimari Ortaçağ'da Fransa'da ortaya çıkmıştır. Saint Denis Manastırı bu sanatın ilk örneğidir. Özellikle yüksek Skolastik düşünce yapısı Gotik mimaride etkili olmuştur. Skolastik yazında karşımıza çıkan üç temel ilke; açıklığa kavuşturmak ilkesi, karşılıklı uyum sağlama ve farklılık ilkesi ve çıkarsanabilir ilişki ilkeleri Gotik mimaride de görülmektedir. Sonuç olarak Skolastik düşünce sadece felsefede değil, sanat ve mimaride de etkili olmuştur. Skolastik düşünce ve Gotik mimari arasındaki ilişki temel olarak zaman ve mekanda, neden-sonuç ilişkisinde ve açık-seçiklik ve uyumda görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gotik mimari, Skolastik Felsefe, Ortaçağ, Skolastik düşünce.

*Ekim 2018'de Giresun'da düzenlenen, 3.Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş biçimidir.

** Doç. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, E-posta: nuryeliz@gmail.com

SCHOLASTIC PHILOSOPHY AND GOTHIC ARCHITECTURE IN MEDIEVAL EUROPA

ABSTRACT

Medieval Europe is also called Dark Age. There are two different philosophies in the Medieval Age. The first one is Christian philosophy which emerged in Europe or West; the other one is Islamic Philosophy emerged in East. Christian philosophy is also divided into Patristic philosophy and Scholastic philosophy. It can be claimed that Scholastic philosophy is the basic philosophy of Christian Medieval Philosophy. The main subject of this study is to discuss the relationship between Scholasticism and Gothic architecture in Medieval Christian Philosophy. Literature review is the main method of this study. Erwin Panofsky tries to show the analogy of Scholasticism and Gothic architecture in his book titled *Gothic Architecture and Scholasticism*. Therefore, this study mainly follows Panofsky's work.

Gothic architecture emerged in France during the Middle Age. The first example of this architecture is Saint Denis Basilica. Especially, high Scholastic thought have an effect on architecture. Three core principles of Scholastic argument: 1- principle of clarification, 2- mutual conformance and distinctness and 3- deductive relation can also be seen in Gothic architecture. In sum, it is seen that scholasticism affected not only philosophy, it also affected on art and architecture. The basic analogy of Gothic architecture and Scholasticism can be seen in time and space, cause-effect relationship, harmony and clarity.

STRUCTURED ABSTRACT

There are two different philosophies in the Medieval Age. The first one is Christian philosophy which emerged in Europe or West; the other one is Islamic Philosophy emerged in East. Christian philosophy is also divided into Patristic philosophy and Scholastic philosophy. It can be claimed that Scholastic philosophy is the basic philosophy of Christian Medieval Philosophy. The main subject of this study is to discuss the relationship between Scholasticism and Gothic architecture in Medieval Christian Philosophy. Literature review is the main method of this study. Erwin Panofsky tries to show the analogy of Scholasticism and Gothic architecture in his book titled *Gothic Architecture and Scholasticism*. Therefore, this study mainly follows Panofsky's work to explain the relationship between Gothic architecture and Scholasticism. After presenting a brief explanation of Scholastic philosophy and Gothic architecture, it will be tried to show the analogy of Gothic architecture and Scholasticism.

Scholastic philosophy tried to reconcile faith and reason. There are only one knowledge and truth for Scholastic philosophy. *Credo ut Intelligam* (I believe in order to understand) and *the Intelligo ut credam* (I understand in order to believe) are two basic doctrines to explain the relationship between philosophy and theology. The method of this philosophy is based on the view "I believe in order to understand". Augustine and Anselmus are two important philosophers of Scholastic

philosophy and they accepted this view. According to this view, faith is basic premise for all reasoning. Abelard who was a student of Anselm reversed this principle. His premise was "I understand in order to believe". According to this view, faith must be based on reason.

In Medieval Age, architecture can be divided into five categories: 1-Christian and Byzantine architecture, 2-Carolingian architecture, 3-Romanesque architecture, 4- Gothic architecture, and 5- Military and civil architecture.

It can be claimed that Gothic architecture was the last level of improvement of art in Medieval Age. Gothic architecture emerged in France during the Middle Age. The first example of this architecture is Saint Denis Basilica. Gothic buildings are vertical and sky-high, because sky-high cathedrals symbolize reaching toward the heavens and God. Ornaments are remarkable and buildings were elaborated like a lace. Because of the highest wall, it was used pointed arch. Rose windows are one of the important symbols of Gothic architecture. In Gothic architecture, light which is one of the divine symbols of God become an important factor, so windows were enlarged. Flying buttresses and ribbed vaults are the basic characteristics of Gothic architecture.

Architectural historians have made to link Gothic architecture to scholasticism. Gottfried Semper was the first to do so, writing....that Gothic architecture is "scholasticism in stone" (Inglis, 2003: 73).

There are three core principles of Scholastic argument: 1-principle of clarification, 2- mutual conformance and distinctness and 3-deductive relation. It can be seen these three principles in Gothic architecture. "The first principle, principle of clarification, helps us to understand the formal aspects of High Gothic. The second principle of Scholastic, mutual conformance, helps us to understand constitution of High Gothic" (Panofsky, 2017: 51)

Panofsky compares Thomas Aquinas' Summa Theologica with a Gothic cathedral. He argues that the three basic features of Summa (1) totality (sufficient enumeration), (2) arrangement according to a system of homologous parts and parts of parts (sufficient articulation), and (3) distinctness and deductive cogency (sufficient interrelation) can also be applied to a Gothic cathedral. The tympanum is divided into three parts in Notre Dame Cathedral like three parts of Summa.

Except the analogy of *Summa* and Gothic cathedral mentioned above, there are also other similarities between Gothic architecture and Scholasticism. These similarities can be summarized as follows:

1- Time and space. Both Gothic architecture and scholasticism emerged in the same geography and same period. Therefore, both historians of art and historians of philosophy divide Scholastic and Gothic into simultaneous periods.

2-Both Gothic architecture and scholasticism were under the influence of religion.

3-Both Gothic architecture and scholasticism emerged in the cities. They are both the products of the city.

4-Scholastic doctrines were organized in the limits of the capacity of human reason. Similarly, Gothic was simplified.

5-Except parallelism, there is a cause-effect relationship between Gothic architecture and scholasticism. This is “mental habit”.

6-Gothic architecture search for harmony and clarity like Scholastic reason.

In sum, it is seen that scholasticism affected not only philosophy, it also affected on art and architecture. Especially, high Scholastic thought have an effect on architecture, so it can be claimed that Gothic architecture was shaped by Scholastic thought. Therefore, there is a relation between Gothic architecture and Scholasticism.

Keywords: Gothic architecture, Scholastic philosophy, Medieval Age, Scholasticism.

Giriş

Ortaçağ felsefesi kendi içinde farklı gelenekleri barındırır. Bunlardan en temel ikisi; Batı’da yani Avrupa’da karşımıza çıkan Ortaçağ Hristiyan felsefesi ve Doğu’da karşımıza çıkan İslam felsefesidir. Batı’da gelişen felsefe geleneği yani Ortaçağ Hristiyan felsefesi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan Skolastik düşünce, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Ortaçağ Avrupa’sı karanlık çağ olarak da adlandırılır. Bu dönemde her ne kadar özgür düşünce, bilim ve felsefe çalışmaları gerilemiş olsa da dine dayalı olmakla birlikte çalışmalar sürmüştür. Ortaçağ kültürü Antikçağ dünya görüşünün bir bakıma Hristiyanlaşması olarak görülebilir. Orta Çağ kavramını bize miras bırakmış olan kişi, Giorgio Vasari’dir. Orta Çağ’da önemli olaylar: Kavimler Göçü, Cermen İstilas ve Haçlı Seferleridir. Ortaçağ’da manastır kültürü önemli bir yer tutar; Bu kültürde çilekeşlik yükseliştir. Her türlü bedensel hazların reddi söz konusudur. Ortaçağ’da üretim tarzına bağlı bir sistem olan feodal sistem hakimdir. Şehirler, ekonomik ve kültürel merkez özelliğindedir. En öldürücü salgın hastalıklardan biri kara ölüm olarak da adlandırılan vebadır. Ortaçağ’da kutsal kitaplar, kilise papazlarının öğretileri ve filozoflar üç temel otorite olarak karşımıza çıkar.

İnsandaki merak ve sorgulama arzusu felsefenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı şekilde tıpkı felsefe gibi sanat da insanoğlunun gereksinimlerinden ve merakından, yaşamın içinden çıkmış insan etkinliğidir. İlk insanlar korkularını yenmek ve avcılıkta başarılı olabilmek için kara büyü olarak mağara duvarlarına hayvan resimleri çizmeye başlamışlardır. Böylece hayvanları yenebileceklerine inanmışlardır. Gene gökyüzüne karşı olan merak ve korkuları da onların güneş ve yıldızlarla uğraşmalarına sebep olmuştur. İnsanların ilk zamanlarda korkularından dolayı ve kendilerini korumak için gerçekleştirdiği bu etkinlikler, bugün sanat ve bilimin kökleri olarak değerlendirilmektedir.

Ortaçağ’da felsefe, bilineni düşünce ile açıklığa kavuşturmak ve bunu kavramsal olarak dile getirmekten ibaretti. “Varlık nedir?” sorusu Ortaçağ’da “varlığın özü nedir?” sorusuna dönüşmüş ve bu soruya cevap bulunmaya çalışılmıştır. “Varlığın özü nedir?” sorusuna ise her şeyi yaratan Tanrı yanıt olarak verilmiştir. Bir tür metafizik temelli ontoloji ağırlıklı bir felsefe etkinliği olmuştur. Felsefe, teolojinin hizmet aracı haline gelmiştir. Bilimler Aristoteles geleneğine bağlı olarak sınıflanmıştır. Hürlerin yedi sanatı olarak da adlandırılan bu sınıflama, üçlü ve dörtlü bilimleri içermektedir. Söze ait bilimler Trivium(üçlü) olarak adlandırılmakta ve gramer, diyalektik ve retorik bu bilimler içerisinde yer almaktaydı. Sayıya ait bilimler, Quadrivium (dörtlü) olarak adlandırılmakta ve aritmetik, geometri, astronomi ve müzik bu bilimler içerisinde yer almaktaydı. Bilgi, insan bilgisi ve Tanrının varlığını bilmek için akli kullanmaktan ibaretti. Hakikat ise, Tanrı bilgisi anlamına gelmekteydi. Ortaçağ düşüncesine hakim iki temel ilke vardı:

1-Credo Qua Absurdum Est: Akıl almadığı için inanıyorum. Tanrının bilgisinin bir kısmını akılla biliyoruz ama tamamı için inanç gerekli.

2- Credo Ut Intelligam: Anlamak için inanıyorum. Aslında birinci ilkeyi tamamlar ve bilmenin ilk koşulunun inanç olduğunu ileri sürer.

Dönemin felsefe anlayışına baktığımızda Patristik felsefe ve Skolastik felsefe olmak üzere karşımıza iki temel felsefi düşünce çıkar. Patristik felsefe Antikçağ sonlarında gelişen ve Platonizm'in damgasını taşıyan bir felsefe iken; Skolastik felsefe zaman bakımından Ortaçağ içinde oluşmuş ve Aristoteles felsefesine yönelmiştir. Patristik felsefe, "...Skolastik felsefeyle modern felsefeden, akla dayanılarak elde edilen sonuçlarla vahyin doğruları arasında bir ayırım yapmamak bakımından farklılık gösterir"(Cevizci, 2000: 742). Patristik felsefe, "anlamak için inanıyorum" düşüncesi üzerine; Skolastik felsefe ise Aristoteles'in klasik mantığı üzerine kuruludur.

Skolastik Felsefe

Genel olarak Ortaçağ'a damgasını vuran felsefenin Skolastik felsefe olduğu iddia edilebilir. Skolastik sözcüğü Latince okul anlamına gelen "schola" sözcüğünden türemiştir. Skolastik felsefe de okul felsefesi anlamına gelmektedir. Skolastik felsefe manastır ve katedral okullarında din adamı yetiştiren, sistemleştirilmiş bir teolojidir. "Skolastik felsefe baştan sona kuramsal bir yapı içinde gelişmiş, manastır benzeri dini kurumlarla üniversiteler bu felsefenin disiplinli ve olabildiğine teknik bir tarzda gelişmesine yol açmıştır" (Cevizci, 2000: 855). Özellikle üniversitelerin kuruluşu, bu felsefenin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Bu felsefenin yapmaya çalıştığı şey, akıllı (felsefeyi) ve dini uzlaştırmaktır. Böylece dinin konuları akıl yoluyla anlaşılabilir, kavranabilir kılınmaktadır. Skolastik felsefe Aristoteles mantığına sıkı sıkıya bağlı bir felsefedir ve yeni bir şey bulmaya çalışmaz. Tek bir bilgi ve doğruluk vardır. Bu felsefenin çıkış yöntemi "anlayayım diye inanıyorum" (Credo ut intelligam) görüşüdür. Bu düşünce St. Augustine ve Anselmus tarafından benimsenmiştir. Buna göre inanç tüm düşünce için temel ölçüdür ve öncüdür. Anselmus'un öğrencilerinden biri olan Peter Abelard bu ilkeyi tersine çevirmiştir. "Sic et Non (Evet ve Hayır) başlıklı kitabında Abelard, Patristik felsefecilerin birbirlerinden uzaklaşan ya da birbirleriyle çatışan kuramlarını ortaya koydu ve çeşitli sorunları ilgilendiren gerçekliklere varmanın uygun bir aracı olarak usa başvurma yolunu savundu. Her konu için bir olumlu ve olumsuz görüşler bilançosu çıkardı" (Sahakian, 1997: 98). Böylelikle Abelard akıllı ön plana koymuş oldu ve Credo ut intelligam (anlayayım diye inanıyorum) ilkesini Intelligo ut credam (inanabilmek için anlarım) olarak çevirdi.

Skolastik felsefe gelişmesi bakımından erken, yüksek ve geç Skolastik olmak üzere üç döneme ayrılır. Tümel kavramların varoluşlarına ilişkin verilen yanıtlar, Skolastik felsefenin gelişmesindeki üç dönemi de birbirinden ayırır. Skolastiğin ilk dönemi Batı ve Orta Avrupa'nın kültür bakımından kalkınmaya başladığı zamana rastlar. Bu dönemde tümelerin nesneden önce olduğu görüşü hakimdir.. Dönemde karşımıza çıkan ilk önemli düşünür Johannes Eriugena'dır (Jahannes Scotus). Onun düşünceleri Yeni Platoncu ve Hristiyan düşüncelerine dayanır. "Dünya süreci Tanrı'dan çıkıp yine Tanrı'ya dönen bir daire hareketidir" (Gökberk, 1994: 160) . Doğada Tanrı, idealar ve tek tek nesneler olmak üzere üç bölüm vardır. Dönemin bir diğer önemli düşünürü Anselmus'tur. Anselmus "credo ut intelligam" (anlamak için inanıyorum) önermesini temele alarak ünlü ontolojik Tanrı kanıtlamasını ortaya atmıştır. Buna göre Tanrı kavramından Tanrı'nın var olduğu sonucu çıkar. "Tanımına göre Tanrı en yetkin varlıktır, Tanrının varolmadığını düşünürsek Tanrı en yetkin varlık olamaz.....En yetkin varlık olan Tanrının varolması gerekir." (Gökberk, 1994: 162). "Daha büyüğünü ve daha yükseğini düşünemeyeceğimiz bir eksiksiz varlık düşüncesi taşıdığımız için, böyle bir varlık zorunlu olarak varolmalıdır, çünkü eksiksizlik varoluş imler" (Sahakian, 1997: 94-95).

Skolastik felsefenin ikinci dönemi olan yükseliş döneminde ise tümeler nesnededirler. Bu dönemde Aristoteles felsefesinin yapıtları Arap dünyasından Batıya geçmiştir ve böylelikle Batıda Aristotelizm akımı başlamıştır. Bu dönemin en önemli özelliklerinden birisi ilk üniversitelerin

kurulmaya başlanmış olmasıdır. Dönemde bilimsel çalışmalarda üniversitelerin yanı sıra Dominiken ve Fransisken tarikatları da önemli bir yere sahiptir. Dominiken tarikatı üyeleri, bir manastıra bağlı olmayan ama kilise doktrinini benimseyen, fakir yaşayan ve okur-yazar olan şehirli halkın manevi ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkmış bir tarikat olarak nitelendirilebilir. Dönemin en önemli iki düşünürü Albertus Magnus ve Aquino’lu Thomas (Thomas Aquinas) bu tarikat içinde yer alırlar. Albertus Magnus Aristoteles’ten esinlenerek bir sistem geliştirmiştir. Sistemin en önünde mantık yer alır. Mantıktan sonra gerçek felsefe (teoloji, matematik, fizik) ve pratik felsefe (ahlak, ekonomi, politika) gelir. En tepede de Tanrı yer alır. Dönemin bir diğer önemli düşünürü Aquino’lu Thomas’ın en önemli eserlerinden biri olan *Summa Theologica*, Skolastik felsefenin özünü anlatan bir öğreti olarak karşımıza çıkar. *Summa Theologica* bir din savunmasıdır ve Thomas’ın felsefi görüşlerini ayrıntılı olarak sunar. *Summa Theologica* üç kısma ayrılır ve her kısım kendi içerisinde alt bölümlere ayrılır. 1. Kısım Tanrı üstünedir. Bu bölümde Tanrının varlığını kanıtlamaya çalışır. 2. Kısımda insan ve dünyadaki amacını ele alır ve Aristoteles’e dayalı bir etik sistem kurar. 3. Kısımda ise insan ve Tanrı arasında aracı olan İsa peygamberden bahseder. Thomas’ın çalışmaları Katolik kilisesinin düşüncü tarzını değiştirmiştir. Thomas’a göre evren 6 varlık aşamasından oluşmaktadır. En üst basamakta Tanrı yer alır. Daha alt basamaklarda ise sırasıyla melekler, insanlar, hayvanlar ve bitkiler yer alır. En alt basamakta ise cansız cisimler yer almaktadırlar. Ona göre tümeller nesnelerin içinde bulunurlar. Bilginin çıkış noktası deneydir. Dolayısıyla Thomas’a göre bilim inanç yolunu aydınlatılabilir yani *Intelligo ut credam* “inanayım diye anlıyorum” önermesi geçerlidir. “Bilim, inanç tapınağının giriş holüdür; ancak bu giriş’i aydınlatılabilir felsefe ile bilim. Tapınağın asıl içini aydınlatan da açınlamanın doğrularıdır” (Gökberk, 1994: 171). Thomas, Tanrının varlığını kanıtlamak için kozmolojik Tanrı kanıtlamasını kullanır. Buna göre, eğer gerçekte hareket varsa bir ilk hareket ettiricinin de olması gerekir. Ona göre dünyanın kökeni Tanrı’da yatar. Thomas, tüm bilginin Tanrı’dan geldiğine inanır ve O’na göre bilgi edinmenin iki yolu vardır: Duyularla ve inançla. Böylelikle iman ile aklı bir araya getirir. “Aquino’lu Thomasso’nun Teoloji Tümayıtı, yapıyla bile tartışmalı soru biçimini kullanan ‘madde’ çalışmasının birliğı içinde bilginin krize girmesinin prototipidir” (Libera, 1989: 36).

Diğer tarikat olan Fransisken tarikatının temel amacı, İncil’e göre yaşamaktır. Bu tarikatın ilahiyatını oluşturan en temel kavram ise Tanrı kavramıdır. Tanrı, kendisi iyidir ve bu iyiliğı paylaşması da yaratıcılığında ortaya çıkar. Bonaventura bu tarikatın önemli düşünürlerindendir. Ona göre Tanrıyı bilmek bilginin son amacıdır ve insan bu amaca benzetme (analoji) yöntemi yoluyla ulaşılabilir.

Skolastik felsefenin son dönemi ise Platonizm’e dayanır. Bu dönem anlayışına göre tümeller, nesneden sonradırlar. Bu dönemde felsefe ile inanç birbirinden ayrılmaya çalışılmıştır. Aslında bu dönem de reform hareketi ile yeni doğa biliminin temelleri atılmıştır.

Mimarlık ve Estetik

Estetik yaşantı, içeriğın biçim aracılığıyla özneye aktarılmasıdır şeklinde tanımlanabilir. İçerik, biçim ve özne estetik yaşantıyı oluşturan unsurlardır. İçerik özne tarafından algılandığında estetik yaşantı gerçekleşmiş olur. Mimarlıkta estetik, biçim ve içeriğı belirleyen bir değer sistemidir. İçerik ve biçim ilişkisi estetiğın temel sorunlarından biridir. Mimarlıkta düşünceden hareketle biçime varılır, ancak bu süreç yapının inşasından sonra tersine döner ve biçimden hareketle içeriğı yani anlama varılır.

Mimarlıkta yapılan eserler öncelikle kullanım amaçlı yapıldığından bu eserlerin sanat eseri olarak ele alınıp alınamayacağı da tartışma konusu olmuştur. Ancak bir yapının işlevsel kısmını yapan mimar değil mühendislerdir, mimar ise o yapının estetiğıyle ilgilenir yani yapının güzel olmasını sağlar. Vitruvius’a göre de mimar duvarı örmez, duvarı örülmüş olan yapıyı güzelleştirir. Yani, buradan da anlaşılacağı üzere mimar yapının estetik yönüyle ilgilenir. Yunanistan’daki Parthenon

Tapınağı'nın demokrasi simgesi olarak görülmesi gibi soyut olan düşünce mimari eserde somutlaşır tıpkı diğer sanat dallarında olduğu gibi.

Estetik yaklaşımda orantı ve uyum en önemli olgulardır. Mimari yapılar estetik çekiciliğe sahiptirler. Erzen'e göre (2006) estetik biçimsel bir beğeni olmaktan çok yaşam enerjisini sağlayan algı, tepki, uyarı ve "ben" ile "bütün" arasındaki iletişim kaynağıdır.

Ortaçağ Gotik Mimarlığı

Ortaçağda sanatçılar, var olduğunu bildikleri, gördükleri ve hissettikleri şeyleri sanat eserlerine yansıtmışlardır. Bu dönemde sanatçıların amacı doğada var olan şeyleri birebir yansıtmak değil, dini mesajları sanat eserleri yoluyla diğer insanlara aktarmaktır. Ortaçağ mimarlığı;

- 1-Hristiyan- Bizans mimarlığı
- 2- Karolenj mimarlığı
- 3- Roma mimarlığı
- 4- Gotik mimarlık
- 5- Askeri ve sivil mimarlık olmak üzere 5'e ayrılabilir.

Hristiyan-Bizans mimarlığı; "Ortaçağ'ın büyük inşaatçıların, piskoposların ve kişilerin sahneye çıktığı devirdir" (Monnier, 1994: 54). Roma dönemlerinden beslenen Hristiyan mabetlerinin inşa edilmesi ve mimari girişimlerin Doğuya kaydırılması bu dönemin özelliği olarak karşımıza çıkar. Yani kullanılan teknik Roma dönemi iken doğu tarzıyla yorumlanma söz konusudur. "Anıtsal etkinliklerin temel kapasitelerinin Doğuya kaymasıyla Roma kazanımlarına ve Helenistik kazanımlara dayanan ve güçlü bir dinsel kurumun gereksinimlerini karşılayan yeni teknik araştırmalar başlamıştır" (Monnier, 1994: 55).

Karolenj mimarlığı; Ortaçağ Kuzey Avrupa'sında ortaya çıkmış bir mimari akımdır. Bu mimari içinde saraylar da ön plana çıkmaya başlamıştır. Diğer önemli mimari yapılar ise kiliselerdir. "Karolenj mimarlığı, mimarlık alanında büyük bir gerçekliktir: Kaynağı Roma İmparatorluğu'na benzeyen Frank İmparatorluğu'nun kilise, litürji ve kutsal sanatın taşıdığı eski bir kültür geçmişinin canlandırılmasıyla birleştirilmesi iradesidir" (Monnier, 1994: 57).

Roma mimarlığı; fetihler yapılan ve yayılan bir Hristiyanlık döneminde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mimaride de bir hareketlenme ve yenilenme karşımıza çıkar. Bu dönemde mimaride yeni formüller, teknikler geliştirilmeye başlanır ve din adamları manastırları dolaşmaya başlarlar. Bu dönemde özellikle dinsel mimarlık dekorları, süslemeler ön plana çıkmıştır.

Gotik mimari Ortaçağ'daki sanatsal gelişimin son büyük evresidir. Gotik sanat özellikle mimaride 12.yy. başlarında Ortaçağ Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. Bu sanat ilk olarak Fransa'da ortaya çıkmış ve buradan Avrupa'ya yayılmıştır. Paris yakınlarındaki Saint Denis Manastırı bu sanatın ilk örneği olarak gösterilmektedir. Gotik mimari kilise tavanının örtülmesi için çapraz kemerlerin kullanılmasıdır. Tanrının kutsal simgelerinden biri olan ışık da bu mimariyle birlikte kilise iç mekanlarında yansıtılmıştır.

Gotik sanatın temel amacı dini duygulara hitap etmektir, bu nedenle bu sanata yön veren kişiler de din adamı kökenli kişilerdir. Dini amaçlı yapılan eserler olduğu için kiliseler, manastırlar ve katedraller bu tarz eserler arasında sıklıkla karşımıza çıkar. Gotik katedraller İncil'de anlatılan öykülerin resimleriyle süsleniyordu. Buradaki amaç okuma yazma bilmeyen halka resimler aracılığıyla dini öğretmektir. Ortaçağ'da kavranabilir bir güzellik, ahlaki uyum ve görkem anlayışı sanata hakimdir. Gotik eserler de bu bağlamda ustaca yapılmış, planlanmış eserlerdir.

“14. yüzyılın dönemecinde Gotik katedral inşaatında 2 eğilim karşımıza çıkar: 1. Eski deneyimlerin sürekliliği içinde yer alır 2. Bir iç mekansal birlik arayışı içindedir ve bu arayışa pencerelerin genişletilmesiyle birlikte bol ışık almaya başlaması katkıda bulunur” (Altet, 2015: 61-62).

Gotik mimarinin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1-Binalar uzunlamasına büyüme eğilimindedir. Bunun nedeni göğe yükselen kuleler Tanrıya yaklaşmayı simgelemektedir.

2- Süslemeler dikkat çekici boyuttadır, yapılar adeta dantel gibi işlenmiştir.

3-Binalar yüksek olduğu için muhtemelen, sivri kemer kullanılmıştır.

4- Pencereler ve açıklıklar ön plana çıkmıştır.

5- Işık önemli unsur haline gelmiştir.

6- Cepheler önemlidir. Ana cephenin yanına kuleler itinayla yerleştirilmiş, görkemli bir görüntü ortaya çıkmıştır.

7- Gül pencereler Gotik mimarinin önemli simgelerinden biri olmuştur. Cephenin tam ortasına gelen renkli camlarla yapılmış üzerine dini resimlerin yer aldığı gül pencereler de Gotik mimarinin önemli simgelerindendir.

8- Uçan payandalar

9- Kaburgalı tonozlar

Avrupa’da Gotik kilise mimarisi bölgelerin karakteristik özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. İngiltere’deki yapılar daha yatay ve alçak iken, İtalya’daki yapılar daha diklemesine ve süslüdürler. Ancak, Gotik katedrallerde temel organizasyon aynıdır: Nef¹, yan sahnin, transept² kollar ve şapeller. Gotik sanatında ritim duygusu önemli bir yere sahiptir; hem görüntü hem de uyum ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

“Skolastik öncesi düşünce akıl ile inancı geçirimsiz bir duvar ile birbirinden ayırmıştı; tıpkı Romanesk bir yapının, binanın içinde de dışında da bulunsak, bize sınırları kesin bir biçimde belirlenmiş ve geçirimsiz bir hacim izlenimi veriyor olması gibi” (Panofsky, 2017: 36)

Gotik sanatının en belirgin görüldüğü mimari eserler katedrallerdir. Gombrich’e (2007: 187) göre, Gotik kiliselere “sadece bir mühendislik başarısı olarak bakmak yanlış olur. Sanatçı, tasarımının yürekliliğini hissetmemizi ve bundan hoşlanmamızı da istemektedir”. Dini inanışların etkisi ve bu yapılar aracılığıyla insanları etkilemek arzusu katedrallerin yapılmasındaki temel etkenlerdir. “Skolastik öğreti gibi Gotik biçim de Benedikten manastırlarında hazırlanmış Suger’nin St. Denis’si ile başlatılmış ve büyük şehir katedralleriyle de doruk noktasına ulaşmıştır” (Panofsky, 2017: 21). Gotik mimari yapılar için Gombrich (2007:189) “bu mucizevi yapılar uzaktan göründüklerinde cennetin güzelliklerini herkese duyurur gibidir” der.

“12. ve 13.yüzyıllar mimarlığında birbirinin alternatifi olan ‘her şey fonksiyon-her şey görüntü’ ikilemi, olsa olsa aynı dönemin felsefesindeki ‘her şey gerçeği aramak-her şey entelektüel jimnastik ve güzel söz söyleme sanatı’ ikilemi kadar bir gerçekliğe sahiptir” (Panofsky, 2017: 46).

Skolastik yazında üç temel ilke karşımıza çıkar: 1- açıklığa kavuşturmak ilkesi, 2-karşılıklı uyum sağlama ve farklılık ve 3- çıkarsanabilir ilişki. Bu üç ilkeyi Gotik mimaride de görmekteyiz. “Skolastiğin birinci ilkesi olan açıklığa kavuşturma ilkesi, klasik yüksek Gotik’in biçimsel

¹ Kiliselerde tepe pencereleri ile aydınlatılan uzun merkezi mekan

² Latin haç planlı bir kilisede iki yan koldan her biri

görünüşünün nasıl olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Skolastiğin ikinci ilkesi olan karşılıklı uyum sağlama ilkesi de, klasik yüksek Gotik'in nasıl oluştuğunu anlamamıza yardımcı olur" (Panofsky, 2017: 51)

Notre Dame katedralinde timpanumun³ üç bölüme ayrılarak düzenlenmesi, Summa'nın üç bölümü gibi. "Yüksek Skolastik Summa gibi, yüksek Gotik katedral de, herşeyden önce "bütünlüğü" hedeflemiş, bireşim ve ayıklama yoluyla mükemmelleşmeyi, tek ve kusursuz bir nihai çözüme ulaşmayı amaçlamıştır"(Panofsky, 2017: 37).

Gotik mimarının Thomas Aquinas'ın "duyum, bilmenin kesin aracıdır" (nam et sensus ratio quaedam est) düşüncesinin görselleşmesi olduğu da söylenebilir.

Yüksek Skolastik felsefe, inancın kutsal alanını akılcı bilgi alanından ayırdı. Ama yine de inanç alanına giren şeylerin açıkça algılanabilir kalmasında ısrar etti. "Yüksek Gotik mimarlık da, iç mekanı evrensel boşluktan ayırırken, iç mekanın, kendisini çevreleyen dış yapı aracılığıyla dışarıdan algılanabilmesi konusunda ısrar etti." (Panofsky, 2017: 37)

Mimarlık tarihçileri Gotik mimari ve Skolastik düşünce arasında bağ kurmaya çalışmışlardır. "GottfriedSemper, bunu yapan ilk kişidir ve Gotik mimarının çekirdekte Skolastik düşünce olduğunu söyler" (Inglis, 2003: 73). Skolastik düşünce ve Gotik mimari arasındaki ilişkinin altı bağlamda karşımıza çıktığı söylenebilir:

1-Zaman ve mekan. Hem Gotik mimari hem de Skolastik düşünce aynı coğrafyada ve aynı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle hem sanat tarihçileri, hem de felsefe tarihçileri Skolastik ve gotiği eş zamanlı olarak evrelere ayırırlar.

2- Hem Gotik mimari hem Skolastik düşünce kentlerde ortaya çıkıp gelişmiştir, kent kültürünün ürünleridir. "Skolastik öğreti gibi, Gotik biçim de Benedikten manastırlarında hazırlanmış, Surger'nin ST. Denis'si ile başlatılmış ve büyük şehir katedralleriyle de doruk noktasına ulaşmıştır" (Panofsky, 2017: 21).

3- "Augustinusculuk yeniden canlandırıldı, mimaride klasik katedral tipi de yerini daha az mükemmellikte sistemleştirilmiş ve bir ölçüde arkaik çözümlere bıraktı"(Panofsky, 2017: 14). "Augustinus'a..... göre, ışığın yayılması, ilahi inayetin yayılmasına benzer şekilde gerçekleşir" (Eco, 2015: 436-437).

4-Skolastiğin doktrinleri insan kapasitesinin sınırları ölçüsünde düzenlenip inceltildi. Benzer şekilde Gotik de basitleştirildi. "Yüksek Skolastik'in tutumuna benzer bir tutumun, yüksek Gotik katedralleri inşa edenler için de geçerli olduğu varsayılmalıdır" (Panofsky, 2017: 54).

5- "Gotik mimari ve Skolastik düşünce arasında salt paralellik dışında yayılma yoluyla olan bir neden-sonuç ilişkisinin de söz konusu olduğu iddia edilmektedir. Bu da 'zihinsel alışkanlık' diye adlandırabileceğimiz tutumun yaygınlaşmasıyla oluşur" (Panofsky, 2017: 20).

6- Mimarlık da Skolastik akıl gibi hem uyumu hem de açık seçikliği aramıştır."Skolastik felsefedeki açık seçik anlatım alışkanlığı (1.kural) Gotik eserlerde de görülür" (Panofsky, 2017: 36).

Sonuç olarak; Skolastik düşüncenin sadece felsefede değil, sanat ve mimarlık gibi alanlarda da etkili olduğu görülmektedir. Özellikle Skolastik felsefenin yükseliş döneminin düşünce yapısının mimarlık alanına da etki ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Gotik mimariyi de şekillendirenin Skolastik düşünce yapısı olduğu ileri sürülebilir. "Ortaçağ filozofu kendini bir dünya görüşünün yaratıcısı saymaz; o, üzerinde çalıştığı sistemin bir işçisidir; kişiliği işinin arkasında silinir- tıpkı Katedral mimarının kişiliğini sakladığı gibi" (Gökberk, 1994: 159).

³ Giriş, kapı veya pencere üstündeki yarı dairesel veya üçgenimsi dekoratif duvar yüzeyi.

KAYNAKÇA

- Altet, X. V. (2015) *Sanat Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Beksaç, E. (2000) *Avrupa Sanatı'na Giriş*, Engin Yayıncılık: İstanbul.
- Bozkurt, N. (2000). *Sanat ve Estetik Kuramları*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Cevizci, A. (2010) *Felsefe Tarihi*, Say Yayınları: İstanbul.
- Cevizci, A. (2000) *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma: İstanbul.
- Çüçen, K. (2001) *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*, İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Eco, U. (2015) *Ortaçağ*, Alfa Yayın: İstanbul.
- Erzen, J. (2006) *Çevre Estetiği*, ODTÜ Yayıncılık: Ankara.
- Gombrich, E.H. (2007) *Sanatın Öyküsü*, Çev: Erol Erduran-Ömer Erduran, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Gökberk, M. (1994) *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Güvemli, Z. (2007) *Sanat Tarihi*, Varlık Yayınları: İstanbul.
- Inglis, E. (2003) "Gothic Architecture and a Scholastic: Jean de Jandun's Tractatus de laudibus Parisius," *Gesta*, vol: 42, pp: 63-85.
- Kleinman, P. (2018) *Felsefe 101*, çev. Şükrü Alpagut. Say yayınları: İstanbul.
- Libera, A. (1989) *Ortaçağ Felsefesi*, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Monnier, G. (1994) *Mimarlık Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Moseley, A. (2010) *A'dan Z'ye Felsefe*, NTV Yayınları: İstanbul.
- Panofsky, E. (2017) *Gotik Mimarlık ve Skolastik Felsefe*, çev. Engin Akyürek, Kabalcı Yayıncılık: İstanbul.
- Sahakian, W. S. (1997) *Felsefe Tarihi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi: İstanbul.